

Les publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans

JOSEP MARIA CAMARASA

Cent anys de publicacions

Un centenari és una bona ocasió de mirar enrere i fer balanç. I també ho pot ser de reprendre forces i encarar amb esperit renovellat nous desafiaments. L'Institut d'Estudis Catalans (IEC) ha fet, en el seu Centenari, totes dues coses: ha evocat les fites més assenyalades del passat, els fets externs o interns que han marcat decisivament la seva existència, però també ha persistit amb constància en l'acció quotidiana d'una vida que no es detura i, dia a dia, es projecta cap al futur.

Al llarg de l'any del Centenari, entre l'acte inaugural solemne del 16 d'octubre de 2006 i l'acte acadèmic de cloenda del 23 de gener de 2008, s'han descabdellat una seixantena d'actes —congressos, exposicions, cursos, jornades de debat, presentacions de llibres, simposis, seminaris, col·loquis, taules rodones, cicles de conferències, actes institucionals— tant a les diferents seus de l'IEC a Barcelona, Alacant, Castelló de la Plana, Lleida i Perpinyà, com en

nombroses localitzacions d'Andorra (Claustre dels Miralls del santuari de Meritxell), Barcelona (Palau de la Música Catalana, Biblioteca Nacional de Catalunya, Centre Internacional Escarré per a les Minories Ètniques i les Nacions [CIEMEN], Museu d'Història de Catalunya, Casa de Convalescència de l'Hospital de Sant Pau, Centre Excursionista de Catalunya, Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona, Delegació del Consell Superior d'Investigacions Científiques [CSIC]), Castelldefels (Escola d'Agricultura de Barcelona de la Universitat Politècnica de Catalunya), Eivissa (antic Ajuntament), Girona (Facultat de Lletres de la Universitat de Girona, centre cultural de Caixa Girona Fontana d'Or), Maó (Institut Menorquí d'Estudis), Palma de Mallorca (sala d'actes de Sa Riera, edifici Ramon Llull del Campus de la Universitat de les Illes Balears), Perpinyà (Palau Pams, Casa de la Generalitat, Hall Guy Malé), Sabadell (Auditori de Caixa Sabadell), Sitges (Palau de Maricel) i València (Rectorat de la Universitat de València). La versió itinerant de l'exposició «L'Institut d'Estudis Catalans, 1907-2007. Un segle de cultura i ciència als Països Catalans» ha prolongat la commemoració encara un any més, fins al 30 de gener de 2009, amb les seves visites a Lleida (Institut d'Estudis Ilerdencs, del 9 de juny al 27 de juliol de 2008), Elna (Ajuntament, del 6 de novembre al 9 de desembre de 2008) i Badalona (Espai Betúlia, del 18 de desembre de 2008 al 30 de gener de 2009), després d'haver visitat Girona, Andorra, València, Palma de Mallorca, Maó i Eivissa.

De tots els actes del Centenari n'hi ha hagut un que potser ha passat més desapercebut que la majoria però que ha tingut una importància singular: la presentació del catàleg digital de les publicacions de l'IEC. De totes les publicacions, no solament de les encara disponibles als fons editorials de l'IEC, sinó també de totes aquelles que han vist exhaurides les seves existències fa més o menys temps.

Les publicacions, en efecte, han figurat entre els objectius preferents de l'IEC al llarg d'aquests cent anys encara que, malauradament, en algunes etapes de la seva història no ha pogut publicar al ritme desitjable o fins i tot s'ha vist constret a no publicar gens. Els títols publicats per l'IEC al llarg del seu primer segle d'existència s'acosten als tres mil, si bé el primer miler de títols no es va assolir fins a 1984 i més de la mei-

tat del total de títols publicats ho ha estat de 1993 ençà. El gràfic adjunt (v. pàg. 20-21) posa en relleu precisament el gran salt quantitatiu de les publicacions de l'IEC a partir dels anys vuitanta del segle XX i, encara més, a partir de 1997, quan per primera vegada es va superar el centenar de títols editats en un any, xifra de la qual ja no s'ha baixat.

Avui, el Portal de Publicacions de l'IEC ofereix la possibilitat d'accedir a les referències catalogràfiques de la totalitat dels títols publicats i, en el cas de les revistes, les jornades, els congressos, les miscel·lànies i altres reculls, de cada un dels articles que contenen.

Els anys fundacionals

Des dels primers moments de la fundació de l'IEC, el 1907, s'esbossaren els eixos bàsics d'una política editorial adreçada a publicar estudis que impliquessin «un notable avenç» i fossin d'«utilitat per a la nostra cultura». El 1907 mateix, a banda la publicació del dictamen fundacional i algun altre document de caràcter oficial, ja apareixia el primer fascicle de *Les pintures murals catalanes*, dedicat a les pintures de l'església berguedana de Sant Quirze de Pedret i degut, encara que no hi consta el nom, a Josep Pijoan. El mateix any s'acordava publicar dues grans monografies: els *Documents per l'història de la cultura mig-aval*, d'Antoni Rubió i Lluch, i *Les monedes catalanes*, de Joaquim Botet i Sisó. El primer volum de cada una d'aquestes monografies va aparèixer el 1908, i el 1909 apareixia el segon de la monografia de Botet i Sisó; el primer de *L'arquitectura romànica a Catalunya*, de Josep Puig i Cadafalch, Antoni de Falguera i Josep Goday, i l'*Anuari MCMVIII*, en gran format.

Aquells primers anys, com corresponia a la composició inicial de l'IEC, els esforços editorials es dirigien exclusivament a les matèries històriques. L'ampliació de 1911 afegiria les ciències i la llengua als interessos editorials de l'IEC. El 1911 mateix apareixia ja el primer fascicle del primer volum dels *Arxius de l'Institut de Ciències* (nom que tingué la Secció de Ciències en els seus primers anys) i el 1912 els altres dos fascicles d'aquests *Arxius* corresponents a 1911; el primer volum de la col·lecció «Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum cum

Ibericis Versionibus», de traduccions de clàssics grecs i llatins, i la darre-
ra versió de les *Normes presentades per la Ponència ortogràfica* de l'IEC
abans de l'aprovació definitiva de gener de 1913.

Entre 1907 i 1913 la progressió quantitativa no és gaire significati-
va. Un total de trenta-set títols en poc més de sis anys, una mitjana de sis
per any només superada pels nou de 1912 i els set de 1913, efecte de les
noves publicacions generades per les dues noves seccions.

Els anys de creixement i consolidació

El creixement quantitatiu determinat per la creació de les dues noves sec-
cions es comença a fer sensible el 1914, quan, per primera vegada, el
nombre de títols publicats més que duplica el de l'any precedent. El canvi
és significatiu perquè té també un aspecte qualitatiu. Apareix el primer
volum d'una revista científica publicada per una societat filial, els *Treballs
de la Societat de Biologia*, una sèrie de la qual se n'ha publicat el volum 58
el 2007 (amb l'encapçalament de *Treballs de la Societat Catalana de
Biologia*, títol que porta des del volum 18, publicat el 1963), i apareixen
també els primers volums del *Butlletí de Dialectologia Catalana*, publicats
per les Oficines del Diccionari General de la Llengua Catalana. Apareixen
igualment el primer número del *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, dos
fascicles dels *Arxius de l'Institut de Ciències* (corresponents a 1912), un de
la *Fauna de Catalunya* i un altre (el segon) de la *Flora de Catalunya* de Joan
Cadevall. El pes de la creixença quantitativa reposa, doncs, principalment
en les publicacions més o menys periòdiques i no tant en les grans mono-
grafies (si bé la *Flora* no deixa de ser una monografia, l'edició de la qual,
primer per fascicles i després per volums, durarà un quart de segle).

Això no vol dir que aquests anys no es publiquin monografies prou
importants, com les resultants dels Cursos d'Alts Estudis i d'Intercanvi
promoguts per la Mancomunitat de Catalunya, que es comencen a
publicar el 1916, o l'*Itinerari de Jaume I* de Joaquim Miret i Sans, publi-
cat el 1918, el mateix any que la primera edició de la *Gramàtica catala-
na* de Pompeu Fabra. O traduccions de clàssics com la dels *Himnes
homèrics* a càrrec de Joan Maragall (en vers) i Pere Bosch i Gimpera (tra-

ducció literal), publicada el 1915. I, a partir de 1915, els successius volums del *Diccionari Aguiló* i el *Cartell de premis* anual.

Si el 1914 es dona un primer punt d'inflexió quantitativa en les publicacions de l'IEC, al llarg dels deu anys següents, fins a la dictadura del general Primo de Rivera, es manté una mitjana de més de vint publicacions per any, amb un màxim de trenta-nou el 1923 (una xifra que no es tornaria a assolir fins a 1983), en una línia de creixença truncada abruptament per l'adveniment del directori militar a finals de 1923. Una creixença no exempta d'alguna discontinuïtat; la primera, passatgera, el 1917, explicable per l'alentiment en el ritme d'aparició dels fascicles de la *Flora de Catalunya* i dels *Arxius* i l'absència de publicacions derivades dels Cursos d'Alts Estudis i d'Intercanvi, que havien hagut de deturar-se a partir de l'esclat de la Primera Guerra Mundial; la segona, més prolongada, de 1919 a 1921, s'ha de relacionar per força amb el clima enrarit pels enfrontaments d'Eugeni d'Ors amb Puig i Cadafalch i altres membres de l'IEC, que acabaren amb la desposseïció de tots els càrrecs que ocupava D'Ors a la Mancomunitat de Catalunya i a l'IEC. Aquesta darrera discontinuïtat seria encara més accentuada si no fos que, a partir de 1918, s'havien començat a comptabilitzar com a publicacions de l'IEC els fascicles del *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural* en esdevenir aquesta entitat filial de l'IEC.

En canvi, 1922 i 1923 són anys particularment brillants, els més brillants dels primers setanta-cinc anys de vida de l'IEC. En bona part per la represa del ritme de publicació dels fascicles de la *Flora* i per l'aparició d'una sèrie nova: les *Notes d'Estudi* del Servei Meteorològic de Catalunya, sota la direcció d'Eduard Fontserè. També apareix (1923) la segona edició del *Diccionari ortogràfic* de Pompeu Fabra (i una reedició, el 1922, de la *Gramàtica catalana*), així com la introducció i el primer volum de l'*Atlas lingüístic de Catalunya* d'Antoni Griera.

Els anys de la dictadura de Primo de Rivera

El 1924 encara es manté una xifra de publicacions superior a la vintena (vint-i-sis), fruit del treball de preparació d'originals anterior al cop d'es-

tat de setembre de 1923. Hi figura fins i tot una sèrie nova que trigarà anys a tenir continuïtat: l'*Anuari de la Societat Catalana de Filosofia*. Hi figuren també tres volums de l'*Atlas lingüístic de Catalunya* d'Antoni Griera, el volum cinquè del *Diccionari Aguiló* i tres *Notes d'Estudi* del Servei Meteorològic de Catalunya. Es publica igualment, en textos llatí i català, editats i anotats per Louis Barrau-Dihigo i Jaume Massó i Torrents, la *Gesta comitum Barcinonensium*.

Però, en conjunt, durant els anys de dictadura primoriverista (fins a 1929) la mitjana no passa de catorze publicacions per any, amb un mínim de set publicacions el 1928. I encara cal tenir present que, del total de títols, més de la meitat correspon als fascicles mensuals o bimestrals del *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural* (nou de catorze títols el 1925, vuit de quinze el 1926, set de catorze el 1927, cinc de set el 1928 i set de nou el 1929). De la resta de títols destaquen els tres fascicles de «Memòries de la Secció Filològica», publicats el 1926, i els tres de «Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica» i els dos de «Memòries de la Secció de Ciències», publicats el 1927, tots ells apareguts gràcies al mecenatge de Rafael Patxot.

Els anys de la Segona República i la Guerra Civil

La caiguda de la dictadura i l'adveniment de la Segona República espanyola i l'autonomia de Catalunya sota el Govern de la Generalitat porta un redreçament progressiu però limitat de l'activitat editorial de l'IEC, aviat interromput pels Fets d'Octubre de 1934 i no gaire més tard per l'esclat de la Guerra Civil el juliol de 1936. En bona part, però, el redreçament quantitatiu, sobretot de 1931 a 1933, és fruit principalment de l'esforç per a posar al dia les sèries interrompudes durant la dictadura per manca de finançament. Així, el 1931 apareix el volum desè (corresponent a 1923-1924) dels *Treballs de la Societat de Biologia* i entre 1932 i 1933 apareixen els volums corresponents a 1925-1927, 1928-1929, 1929-1930 i 1931-1932 fins a posar al dia la publicació. El 1931 mateix apareix l'*Anuari 1921-1926* (el corresponent a 1927-1931 apareixeria el 1936). Apareixen els dos darrers volums del *Diccionari Aguiló* (el setè el 1931 i el vuitè i darrer el 1934) i, fruit de la nova situació de la llengua catalana, es

reedita repetidament (1930, 1931, 1933) la *Gramàtica catalana* de Pompeu Fabra i apareixen també dues reedicions del *Diccionari ortogràfic* (1931, 1937). Tampoc no s'ha de negligir l'aportació de les noves societats filials: la Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques, que comença a publicar el 1932 les seves *Memòries* (deu números entre 1932 i 1936) i el 1934 el *Bulletí*, del qual aparegueren dos números (1934 i 1935), i la Societat Catalana de Geografia, que, tanmateix, només va arribar a publicar un fullet amb un resum dels estatuts el 1935.

Tampoc no van faltar en aquesta etapa publicacions monogràfiques destacables, com les corresponents a les reunions extraordinàries anuals de la Institució Catalana d'Història Natural en diferents punts dels Països Catalans (1932, Andorra; 1933, Menorca; 1934, Conca de Barberà; 1935, Terres de l'Ebre; 1936, Catalunya del Nord) o els dos volums de la *Introducció a la lògica. Amb aplicacions a la filosofia i a les matemàtiques*, de David Garcia Bacca, publicats el 1934, el volum *Aribau i la Catalunya del seu temps*, de Manuel de Montoliu i de Togores, de 1936, o el volum commemoratiu *L'Institut d'Estudis Catalans. Els seus primers XXV anys*, publicat el 1935, tot i que l'efemèride s'havia escaigut el 1932.

S'enregistra un màxim de divuit publicacions el 1933 seguit d'una davallada els dos anys següents i una efímera represa el 1936, fruit probablement de l'aparició de títols que havien quedat encallats els dos anys precedents. Ja en plena guerra, el 1937, es completa la publicació de la *Flora de Catalunya*, de Joan Cadevall. El 1938 encara apareixen dues publicacions (vint-i-vuit si haguéssim de fer cas de les publicacions de postguerra amb data falsejada, com veurem a continuació): l'edició del manuscrit de Tarragona del *Cartulari de Poblet*, a cura de Joan Pons i Marquès, i la del *Cançoner dels Masdovelles*, a cura de Ramon Aramon i Serra.

Els anys de la dictadura franquista

Els anys de la dictadura franquista, sobretot el seu primer quart de segle, les pràctiques repressives de la cultura catalana i la persecució de l'IEC i les seves publicacions van ser molt més feixugues que durant els set anys del directori militar de Primo de Rivera, tot i la ferma voluntat i

l'extraordinària habilitat del secretari general Ramon Aramon per a eludir la censura i enfrontar-se amb les autoritats.

Entre 1939 i 1945 no apareix cap publicació de l'IEC. El 1946 apareix (amb data falsa de 1938, per a eludir la censura) un conjunt de discursos i memòries que, inicialment, havia de ser un volum força extens que aplegava quinze discursos pronunciats a les festes anuals de l'Institut de 1914 a 1923 i de 1931 a 1936 (de 1924 a 1930 no se celebraren les festes anuals) i les memòries dels cursos successius, des del de 1907-1908 fins al de 1936-1937, organitzades en onze fascicles. Al darrer moment, però, les difícils circumstàncies de forçada clandestinitat d'aquells primers anys de la postguerra van aconsellar fragmentar-lo en fascicles o separates per a facilitar-ne un emmagatzematge i una distribució discrets. Per aquesta raó no és possible trobar en cap biblioteca (ni tan sols la de l'IEC) cap exemplar del volum relligat tot junt, encara que les paginacions d'algunes de les separates mostren amb tota evidència que haurien de formar part d'un volum força extens. És per això que ens trobem amb la curiosa anomalia que les publicacions de l'IEC reprenen a la postguerra amb vint-i-sis títols de cop el 1946 mentre que l'any següent només n'apareixen tres i fins a 1966 no s'arriba a la xifra de deu títols en un any (per als vint-i-sis caldrà esperar fins a 1979, mort ja el general Franco i restablertes les llibertats democràtiques a l'Estat espanyol).

Entre 1947 i 1975, l'any de la mort del dictador, només tres anys, 1968, 1972 i 1975 mateix, se supera la xifra de deu títols publicats (i se supera per ben poc, onze títols cada un dels tres anys esmentats), amb una mitjana de 6,5 títols per any i amb repetits alts i baixos. De fet, els tres anys en què se superen els deu títols és a causa d'endarreriments en l'aparició d'alguns que haurien hagut d'aparèixer en anys anteriors. L'any 1968, per exemple, apareixien tres volums de *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, entre altres coses perquè les comunicacions presentades el curs 1967-1968 havien estat moltes i s'havien disposat en dos volums en comptes d'un per curs com era habitual. El 1972 apareixen simultàniament els dos primers títols de la sèrie «Treballs de la Secció de Filosofia i Ciències Socials» i el 1975 la Institució Catalana d'Història Natural, que havia reprès la publicació del seu *Butlletí* l'any anterior, publica, a més del número corresponent de l'any, dos «Seminaris

d'Estudis Universitaris» i una *Acta de les activitats de la Institució Catalana d'Història Natural, 1972-75* en la qual es dóna compte de les actuacions dutes a terme des del 1972 per a reconstituir aquesta filial.

El 1947 les publicacions són només tres. D'una banda es publica el *Diplomatari de l'Orient català (1301-1409)*, aplegat i anotat per Antoni Rubió i Lluch, mort el 1937; una publicació, per tant, preparada i enllestida abans del desenllaç de la Guerra Civil. D'una altra banda es reprèn la publicació del *Cartell de premis* anual (el darrer havia aparegut el 1936) i la dels «Arxius de la Secció de Ciències», aquesta amb una monografia de Frederic Duran i Jordà (*Histopatologia d'una nova capa d'epiteli semiescamós pla que cobreix les mucoses digestives*), que havia estat la guanyadora del Premi Prat de la Riba d'aquell mateix any.

En anys successius els «Arxius de la Secció de Ciències» mantindrien un pes considerable en el total de publicacions de l'IEC (fins a 1950 un terç dels títols publicats correspon als «Arxius»), encara que decreixent a mesura que s'anaven normalitzant la resta de publicacions. Fins a 1976 se'n publiquen quaranta-tres volums. A partir de 1949 els acompanyaran amb força regularitat els *Estudis Romànics*, a cura de Ramon Aramon i Serra i, a partir de 1950, les «Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica». Cap altra sèrie assoliria, durant els anys del franquisme, la continuïtat d'aquestes tres. Així, el *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics* treu dos números entre 1953 i 1954 i els «Treballs de la Societat Catalana d'Estudis Històrics» dos més entre 1958 i 1960.

El 1963 reapareixien els *Treballs de la Societat de Biologia*, ara amb el títol de *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, però incorporats als «Arxius de la Secció de Ciències» fins a 1976 (setze volums, del 17 al 33, més de la meitat dels vint-i-nou volums publicats dels «Arxius» durant aquest període). Abans, de 1947 a 1962 només havien aparegut catorze volums dels «Arxius».

La progressiva normalització

A partir del Reial decret de 26 de novembre de 1976, pel qual s'atorga reconeixement oficial a l'IEC, les condicions per a l'actuació d'aquest

canvien radicalment i això repercuteix positivament en les publicacions, que, llevat d'alguns anys esporàdics, ja no han parat de créixer. El primer salt quantitatiu important, després de quatre anys de creixement sostingut però encara lent, es va donar el 1979, any en el qual es van publicar vint-i-sis títols enfront dels quinze de l'any anterior. Una contribució important a aquest creixement l'han tingut les noves publicacions periòdiques de les diferents societats filials. Així, el 1977 apareix el primer volum de *Lambard. Estudis d'Art Medieval*, publicat pels Amics de l'Art Romànic; el 1978, el primer de la *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, de la Societat Catalana d'Estudis Litúrgics, i el 1979, el primer d'*Acta Numismàtica*, publicat després d'esdevenir la Societat Catalana d'Estudis Numismàtics filial de l'Institut d'Estudis Catalans.

Però la progressió no s'atura i en cinc anys (1984) s'assoleix la xifra de més de cinquanta títols i el 1997 se superen els cent. L'anàlisi detallada de les publicacions d'aquests darrers anys requeriria molt més espai del que hi podem dedicar aquí però és a l'abast de qui la vulgui fer mitjançant el Portal de Publicacions de l'IEC. Al llarg dels darrers deu anys que han precedit el centenari s'han publicat un total de 1.155 títols, és a dir una mitjana de més de cent quinze títols l'any amb un màxim de cent vint-i-vuit el 2000. Predominen lleugerament (un 55% del total aproximadament) les monografies sobre les publicacions periòdiques, tot i que el nombre d'aquestes ha estat creixent els darrers anys, i abraquen totes les branques del saber. Es manté el predomini de les publicacions de ciències (no endebades la Secció de Ciències es desdoblà el 1989 en la de Ciències Biològiques i la de Ciències i Tecnologia), però és notable el creixement de les publicacions de ciències socials.

El *Catàleg de publicacions (1907-2006)*

L'avinentesa de l'escaïença de la celebració del primer centenari de l'Institut d'Estudis Catalans, acadèmia de les ciències i les humanitats dels territoris de llengua i cultura catalanes, és una raó suficient per a confegir una obra com la que teniu a les mans: el catàleg exhaustiu de totes les publicacions que ha editat l'Institut des del 18 de juny de 1907,

data en què fou creat mitjançant un dictamen acord de la Diputació de Barcelona.

Les publicacions de l'Institut són el resultat de la recerca i de les activitats dutes a terme per la corporació. Aquesta producció ha passat per èpoques diverses, i ha variat segons les circumstàncies històriques i polítiques del moment, però mai no ha quedat anul·lada del tot: àdhuc en el període més difícil de l'opressió franquista, corresponent a la dècada dels anys quaranta del segle XX, l'Institut va publicar vint-i-tres títols, amb l'esforç i la discreció que aquest fet imposava.

El present catàleg conté una potent base de dades que inclou la fitxa catalogàfica, preparada pel Servei de Documentació i Arxiu de l'IEC, i la reproducció de la coberta de cadascuna de les tres mil publicacions i escaig realitzades per l'Institut fins al 31 de desembre de 2006.

El buidatge de totes les revistes científiques, les jornades, els congressos, les miscel·lànies i altres reculls que formen aquest catàleg permet de conèixer més de vint-i-tres mil articles, molts dels quals han estat elaborats per destacats especialistes de la ciència i la cultura catalanes, cercables i navegables per autor, matèria, data d'edició i qualsevol de les altres dades bibliogràfiques que posa a la disposició de qui consulta aquesta base de dades.

Que tingueu una bona navegació i que pugueu localitzar sense dificultat la informació que cerqueu. Us convidem també a visitar el web de l'IEC: *www.iec.cat*.

Nombre anual de publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans, 1907-2006

